

HOEFBLAD

50° jaargang nr.1

maart april mei 2013

Foto Jos van Dongen

NATUURVERENIGING

KEN EN GENIET

BESTUURSPRAATJE

We zijn het jaar alweer goed begonnen; de winter sloeg toe en hier en daar kreeg men al schaatskoorts. Voor Ken en Geniet betekende de invallende winter dat er 2 tochten niet door gingen. De eerste was de tocht naar Surae: er was ijzel voorspeld, reden om de tocht af te lassen. De tweede tocht die niet door mocht gaan, was die van 20 januari, naar Strijbeek. Opnieuw zagen de voorspellingen er niet best uit en werd er na overleg besloten thuis te blijven. Dit is altijd een moeilijke beslissing; het liefst zouden we alles door laten gaan, maar beide keren bleek dat we er verstandig aan gedaan hadden. De activiteiten die wel door gingen waren wederom goed bezocht. Zo zat de zaal weer mooi vol met de kerstviering, wat de sfeer weer ten goede kwam. Het enige min of meer negatieve geluid dat we opvingen, was het ontbreken van een kerstverhaal of optreden. Nu ik verzeker u: dat komt de volgende keer weer helemaal goed.

Het jaar startte met de inmiddels traditionele snertwandeling, waarbij we langs het kanaal wandelden. Verschillende vogels werden waargenomen, zoals: de kuifmees, koolmees, pimpelmees, roodborst, kuifeend, aalscholver enz. Ook zagen we dat de toverhazelaar al uitbundig stond te bloeien; het was dan ook veel te warm geweest voor de tijd van het jaar. Op 24 januari zat de filmzaal bij de Cammeleur weer helemaal vol. Zij die er waren konden genieten van een boeiende presentatie van Leo Reijnierse. Als zeer kundig fotograaf nam hij ons mee en struinden we door de natuur, zagen vogels, vlinders, maar ook planten en prachtige landschappen. Het filmpje van de heggemus die de zorg had voor een koekoeksjong was een ware belevenis. Er waren beelden vanaf het broeden tot en met het uitvliegen. Na de pauze kwamen de vlinderliefhebbers aan hun trekken: vele soorten passeerden de revue, gewone soorten als de koolwitjes, maar ook zeldzame als de apollo. Jammer dat je voor die juwelen wel naar het buitenland moet, maar er zijn nu eenmaal grenzen aan hun verspreidingsgebied, ook al ziet het er naar uit dat deze langzaam opschuiven.

Hebt u meegedaan aan de tuinvogeltelling? Velen blijkbaar wel, tenminste als je de uitslag ziet op postcodeniveau. Het is

elk jaar weer een verrassing, welke soort tot de top tien doordringt. Verderop in dit Hoefblad een korte samenvatting van de uitslag.

Christ Grootzwagers

DE WAAYENBERG TE ZUNDERT 22-11-2012

Als nieuw lid is het goed dat ik me eerst voorstel; mijn naam is Jan Aarden, weduwnaar en ik ben 70 jaar oud en woon op het Looiersplein in een appartement, boven de winkel van Terstal.

Ik begon die dag met een beginnersfout, door een verkeerd vertrektijdstip op mijn kalender te plaatsen van 9.00 uur in plaats van 8.30 uur. Maar gelukkig woon ik dicht bij de vertrekplaats, zodat men mij kwam waarschuwen, dat het vertrek aanstaande was en ik spoedde me dus naar A.H., waar we wat later vertrokken en men het mij niet kwalijk nam. Een zucht van verlichting.

Zo maakte ik ook bij mijn eerste uitstap op 14 oktober 2012, naar de Roestelberg en omgeving, een verkeerde beoordeling van een vogelgeluid. In het bos hoorde ik een "vogelgeluid" en vroeg ik aan Christ Grootzwagers: wat voor een vogel is dat? Door de bomen klonk het voor mij als van een vogel, maar Christ zei: dat is de stoomfluit van het treintje in de Efteling. Er werd nadien daar hartelijk om gelachen en ik vertel het zelf ook verder, om aan te geven dat het goed is dat Ken en Geniet er is. Misschien ga ik nu bij jullie door het leven met de bijnaam "stoomfluit", maar dat is niet erg, want daarmee bewijs je het voortbestaan van Ken en Geniet om ook anderen te leren van de natuur te kunnen genieten.

De tocht naar de Waayenberg was voor mij leerzaam en verrassend en een mooie tocht, dus nu daarvan het verslag.

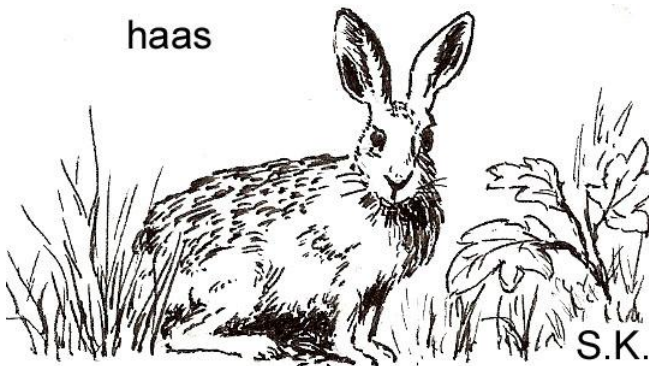
Iets later dan gepland, vertrokken we bij A.H. met een groep van 16 personen (10 dames en 6 heren) naar Zundert. Het weer was niet al te best; er stond een harde wind en regelmatig werden de auto's nat maar bleven wij gelukkig

droog. Maar dat was niet zo, toen we aan de tocht begonnen en de weg van Zundert naar Meer moesten oversteken: de regen daalde, mede door de sterke wind, met volle vlagen op ons neer. Op de regenkleding was dat niet erg maar op de onbeschermd kleding was het niet leuk. Maar snel veranderde het weer en was het verder de gehele tocht droog en kwamen we later ook weer droog bij de auto uit.

De Waayenberg is een klein natuurgebied wat in beheer is bij Staatsbosbeheer en staat plaatselijk bekend als de Ruigen Hoek. In de prehistorie was het een gedeeltelijk zandverstuivinggebied met een laagte die door de natuur werd opgevuld en later een turfwingebied is geworden. Hierdoor is een gedeelte erg nat geworden en zijn er nog wat stuifbergen aanwezig.

Het geheel is nadien weer bebost en in een gedeelte heeft de natuur voor een natuurlijke aanplant gezorgd. Het gebied is bebost met grove den, fijnsparren, eiken en veel berken. Op het lagere gedeelte groeit dopheide, riet en gagel en is er een elzenbroekbos aanwezig. Een gebied met diverse natuur en diersoorten zoals ree, vos, haas, konijn en de vogels buizerd, houtsnip, diverse mezensoorten en spechten.

haas

De tocht ging over een uitgezet pad van S.B.B. Maar in het lager gedeelte was het ploeteren. Eerst gingen we door het mastbos en daarna kwamen we in het lager gelegen gebied waar de gagel groeit; hier werd verteld dat gagel ook als vervanger voor hop wordt gebruikt om bier mee te brouwen en

dat er in België daarvan een biermerk bestaat (die treffen het toch maar).

We zagen daar een blauwe reiger en een sperwer overvliegen, die behoorlijk last hadden van de sterke wind. Bij de beek uitgekomen, ligt aan de overkant België. De beek vormt daar de grens, alleen het achterliggend Belgische gebied is niet fraai met zijn kassen en windmolens en aan onze kant de beschermde natuur.

Van daar het “moeras”-gedeelte in. Door een kleine stuw wordt het water hoog gehouden in het gebied, waar het soms bijna gelijk stond met het “pad”. Tja, “pad” voor de aller oudste een hele opgave om er heelhuids doorheen te komen, ook onder de schuin gegroeide bomen door, een avontuurlijke tocht.

Bijzonder mooi zijn de bemoste bomen en de varens, echt een fotogeniek gebied. Vanuit dat gebied kwamen we bij de begroeide zandverstuiving, een paar meter boven de omgeving welke begroeid is met heide en daarin de heideknotszwam, volgens de rode lijst een bedreigde soort.

Zie bovenstaande foto, waarop duidelijk de knots zichtbaar is.

Ook was het bekermos aanwezig met in sommige het rode bolletje.

Zie foto links:

Op de heidestruiken zaten diverse cocons van de tijgerspin (die komt via migratie vanuit de Middellandse Zee-gebieden naar de noordelijke

landen tot zelfs in Engeland), die de eitjes bevatten van de nakomelingen.

Tijdens onze speurtocht door de hei vloog plotseling een houtsnip op die in het aangrenzende bos verdween. De houtsnip heeft een uitstekende schutkleur en wacht tot het laatste moment om weg te vliegen, dus we er waren er vlak bij en velen zagen hem wegvliegen. Bijzonder om dat mee te maken.

Daarna de terugtocht naar de auto en waren we om 11.40 uur bij het café de Tijd, net voor de gemeente Rijsbergen, voor een bakje koffie en zo gewenst er wat bij.

Een fijne verkenning en met een stormachtige wind ook nog bijzonder. Bij dezen de gids Jos van Dongen bedankt voor de geweldige uitleg en Pieter Emmen voor de foto's.

Groetjes, Jan Aarden.

RESULTATEN VAN DE VLINDERWERKGROEP IN 2012

In 2012 heeft de Vlinderwerkgroep van Ken en Geniet weer in diverse gebieden tellingen verricht. Het was wederom een kwakkelzomer, met enkele zeer warme dagen in maart, afgewisseld door natte en koude weken in april en mei. Eind mei begon het eindelijk een beetje vlinderweer te worden. Ook de zomer was niet om over te roepen. Toch zijn er nog een behoorlijk aantal waarnemingen gedaan door de leden van de vlinderwerkgroep, waarvan hierna de resultaten zijn vermeld. De excursies gingen alle 4 door, hoewel er wel eentje naar een later tijdstip is verzet vanwege het weer (naar Kampina), ter vervanging van een tocht naar het veel te natte Den Brand. De verslagen heeft U in voorgaande edities van het Hoefblad kunnen lezen. Hierbij vindt U een korte samenvatting van onze waarnemingen. De aantallen vertegenwoordigen het hoogst aantal vlinders op één dag dat van een soort is aangetroffen. Alle waarnemingen, ook die van tochten van Ken en Geniet en van de tuinen van de vlindertellers, evenals die van de Kandoel-tuin zijn weer doorgegeven aan de Vlinderstichting. Iedereen ontzettend bedankt!

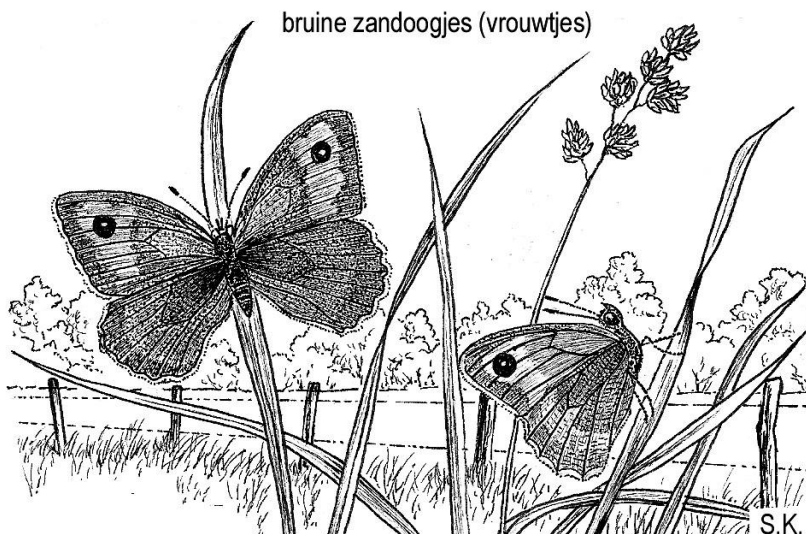
Boswachterij Dorst, de Langstraat, de Rekken

In Boswachterij Dorst werden regelmatig tellingen verricht in de Duiventoren/Moerken, de Nieuwe Leemputten en rondom Surea. Op de monitoringroute werden tijdens 16 tellingen vlinders waargenomen. Het Hooibeestje blijft stabiel, het Icarusblauwtje blijft duidelijk achter bij andere jaren. In de Dullaert en in het Labbegat is de Argusvlinder voor het eerst sinds jaren weer gespot. Dagpauwoog, Kleine Vos en Bont Zandoogje zitten hier goed in de lift. In de Rekken werden slechts losse waarnemingen gedaan in verband met de slechte begaanbaarheid; desalniettemin zijn er toch nog 13 Hooibeestjes gesignaleerd

	Nieuwe Leemputten.	Surea.	Monitoringroute.	De Dullaert.	Het Labbegat.	De Rekken.
Zwartsprietdikkopje	2	-	-	-	-	-
Groot Dikkopje	-	-	-	-	1	4
Groot Koolwitje	1	-	1	1	1	-
Klein Koolwitje	1	3	4	8	2	1
Klein Geaderd Witje	7	3	1	56	10	5
Oranjetipje	-	-	-	8	7	2
Citroenvlinder	5	3	1	1	2	1
Kleine Vuurvlinder	19	1	3	4	7	-
Boomblauwtje	1	1	-	1	-	1
Icarusblauwtje	74	1	28	10	2	6
Dagpauwoog	4	4	-	6	3	3
Distelvlinder	-	-	-	-	-	-
Atalanta	5	1	8	19	5	1
Kleine Vos	-	-	-	23	5	2
Gehakkelde Aurelia	3	-	-	1	-	-
Kleine Parelmoervlinder	1	-	-	-	-	-
Bruin Zandoogje	31	1	14	-	-	-
Oranje Zandoogje	93	6	16	3	12	-
Hooibeestje	19	5	10	-	-	13
Bont Zandoogje	5	4	1	32	15	5
Argusvlinder	-	-	-	1	1	-
Aantal soorten	16	12	11	15	14	12

Golfpark de Efteling, landgoed Oosterheide, de Donge, den Brand en de Regte Heide

De monitoringroute op Golfpark de Efteling werd 11 keer gelopen, waarbij 13 soorten dagvlinders zijn gevonden. Het Klein Koolwitje is duidelijk in de min, het Icarusblauwtje werd helemaal niet meer gezien. In landgoed Oosterheide werd een voor ons nieuwe monitoringroute gelopen, de Lege Weide. Hier werden 17 soorten dagvlinder gezien, waaronder veel Zwartsprietdikkopjes en Bruine Zandoogjes. Ook langs de Donge bij 's-Gravenmoer werd geïnventariseerd, hier werd de Grote Vos wederom waargenomen. In den Brand ging het

Bont Dikkopje alweer goed vooruit in aantal, terwijl andere soorten zoals bijv. de Kleine IJsvogelvlinder en het Oranjetipje flink afnamen. Het Koevinkje herstelde van de dip van vorig jaar. Een nieuwe soort hier is de Kleine Parelmoervlinder! Op de Regte Heide werden weer eitjes geteld van het Heidegentiaanblauwtje, maar helaas, er werden geen eitjes meer aangetroffen. Het Heideblauwtje nam iets af, het Bont en Groot Dikkopje en het Oranjetipje namen fors af in aantal (de laatste soort hebben we hier waarschijnlijk gemist i.v.m. het slechte voorjaar). Een lichtpuntje is wel de Koninginnepage die hier is waargenomen.

	Golfpark de Efteling.	Landgoed Oosterheide.	de Donge Noord.	de Donge Zuid.	den Brand.	de Regte Heide.
Zwartsrietdikkopje	7	8	-	-	-	1
Groot Dikkopje	-	2	-	-	4	6
Bont Dikkopje	-	-	-	-	15	1
Koninginnepage	-	-	-	-	-	1
Groot Koolwitje	2	2	2	-	5	2
Klein Koolwitje	7	4	17	21	8	13
Klein Geaderd Witje	23	7	30	5	30	15
Oranjetipje	-	1	3	-	25	1
Citroenvlinder	2	5	-	-	6	8
Kleine Vuurvlinder	4	3	-	-	1	3
Eikenpage	-	-	-	1	1	2
Groentje	-	-	-	1	-	4
Boomblauwtje	1	-	-	1	1	9
Heideblauwtje	-	-	-	-	-	14
Icarusblauwtje	-	1	-	1	-	-
Kleine Ijsvogelvlinder	-	-	-	-	1	-
Dagpauwoog	1	1	4	3	4	7
Atalanta	1	1	1	4	9	5
Kleine Vos	-	-	6	2	2	8
Grote Vos	-	-	2	-	-	-
Gehakkelde Aurelia	1	3	-	2	3	1
Landkaartje	-	1	-	-	9	2
Kleine Parelmoervlinder	-	-	-	-	1	-
Heivlinder	-	-	-	-	-	5
Koevinkje	-	-	-	-	40	-
Bruin Zandoogje	-	28	-	-	-	-
Oranje Zandoogje	12	-	-	1	8	34

	Golfpark de Efteling.	Landgoed Oosterheide.	de Donge Noord.	de Donge Zuid.	den Brand.	de Regte Heide.
Hooibeestje	2	-	-	-	2	1
Bont Zandoogje	6	9	11	5	32	14
Aantal soorten	13	17	9	12	21	23

Landgoed Huis ter Heide en Plantloon

In het noordelijk gedeelte van Landgoed Huis ter Heide werden 18 soorten dagvlinders gezien. Het Bont Dikkopje en het Bruin Blauwtje werden jammer genoeg niet meer waargenomen. Ook de Eikenpage laat verstek gaan. Daarentegen liet de Kleine Parelmoervlinder zich hier weer wel zien. Dagpauwoog, Kleine Vos, Oranje Zandoogje,

kleine parelmoervlinder

Hooibeestje en Bont Zandoogje gingen hier in aantallen vooruit. In het zuidelijk gedeelte met 20 soorten deed het Hooibeestje het ook heel goed, evenals Dagpauwoog en Citroenvlinder. Ook hier werd een Kleine Parelmoervlinder waargenomen. Het Groot Dikkopje ging nog verder in aantal achteruit. Voor het eerst werd er dit jaar rondom de nieuwe vennen geïnventariseerd. Hier werden grote aantallen Icarusblauwtjes, Kleine Vuurvlinders en Hooibeestjes waargenomen. Bij het ven ten westen van de Vossenbergse Vennen werden veel Bruine Blauwtjes gezien, een belofte voor de toekomst! In Plantloon gingen de aantallen van verschillende soorten flink achteruit, voornamelijk dankzij het slechte weer in het voorjaar. 3 soorten werden zelfs helemaal niet meer waargenomen. Opmerkelijk is hier het grote aantal Gehakkelde Aurelia's.

gehakkelde aurelia

	Huis ter Heide noord.	Huis ter Heide zuid.	Achter de Rauwe Bossen.	West van Vossenberge Vennen.	Vossenberge Vennen.	Plantloon.
Bont Dikkopje	-	-	-	-	-	14
Zwartsrietdikkopje	6	30	10	22	5	7
Groot Dikkopje	31	25	-	-	-	11
Groot Koolwitje	1	3	3	-	-	3
Klein Koolwitje	3	47	4	5	4	8
Klein Geaderd Witje	17	21	9	3	3	21
Oranjetipje	10	-	-	-	-	8
Citroenvlinder	14	29	2	1	-	39
Kleine Vuurvlinder	2	31	11	9	33	3
Groentje	-	3	-	-	-	-
Boomblauwtje	3	2	2	-	-	2
Bruin Blauwtje	-	1	2	7	3	-
Icarusblauwtje	12	19	18	12	33	-
Dagpauwoog	33	34	2	3	1	20
Distelvlinder	-	1	1	-	1	-
Atalanta	2	11	9	2	2	2
Kleine Vos	13	6	1	1	1	1
Gehakkelde Aurelia	2	1	-	-	-	7
Landkaartje	-	-	-	-	-	-
Kleine Parelmoervlinder	1	1	-	-	-	-
Oranje Zandoogje	29	141	6	5	-	9
Hooibeestje	20	81	32	4	17	-
Bont Zandoogje	56	93	12	3	-	66
Aantal soorten	18	20	16	13	11	16

FOTOPRESENTATIE ZUID-AFRIKA

Donderdag 21 maart wil ik u meenemen op rondreis door Zuid-Afrika. We beginnen onze trip in Pretoria, waar in oktober duizenden jacaranda bomen in bloei staan. Er staan hier vele koloniale gebouwen, waar o.a. ambassades in gevestigd zijn. We maken een stop bij de Union Buildings, het administratieve hoofdkwartier van de regering, vanwaar we een pracht uitzicht hebben over de stad en de omliggende tuinen. Ook bezoeken we het Voortrekker Monument dat is opgericht ter herinnering aan de grote trek van de blanke pioniers. We spotten hier onze eerste dieren, o.a. springbok en blesbok, zomaar langs de weg aan de rand van de stad.

Via Witbank, Middelburg en Dullstroom gaan we naar een privéreservaat bij Ohrigstad, waar we onze eerste gamedrive maken. Grote groepen impala's en enkele waterbokken grazen hier vredig van het malse gras, giraffen zoeken hun voedsel wat hoger op in de toppen van de bomen. Bij onze lodge genieten we van wevertjes die hun nestjes bouwen en zien we enkele nachtvlinders.

De volgende dag rijden we via de Panorama-route naar de rand van het Krugerpark. De Panorama-route voert ons langs de Blyderivier Canyon, waar we uitzicht

hebben op één van de grootste ravijnen ter wereld met de Drie Rondavels (rotsformaties die op de karakteristieke Afrikaanse ronde hutjes lijken). Een gekko zit hier heerlijk te zonnen. We wandelen naar de Bourke's Luck Potholes, waar rivierdraaikolken vreemde ronde gaten in de rotsen hebben gevormd. Bij God's Window hebben we uitzicht over het immens grote laagland, waar ook het Krugerpark in ligt. Maar

voordat we dat bereiken brengen we nog een bezoek aan het oude mijnstadje Pilgrims Rest, waar alles nog in oorspronkelijke staat is. De 19de eeuwse huizen zijn van golfplaten. Dan bereiken we het tentenkamp aan de rand van het Krugerpark waar we overnachten.

In het meer dan 2 miljoen hectare grote Krugerpark gaan we op zoek naar de Big Five: olifant, leeuw, luipaard, buffel en

neushoorn. Naast dit tot de verbeelding sprekende vijftal zien we hier o.a. ook het wrattenzwijn en nijlpaarden, reuzenreiger en apen, gigantische mestkevers en de blacksmithkievit.

Na een nacht van onweer en regen gaan we naar Swaziland, waar we een bezoek brengen aan een glasblazerij en een kaarsenmakerij. We overnachten in het zogenaamde Beehives, typisch Afrikaanse hutten, in het Mlilwane Wildlife Sanctuary park, waar we de volgende ochtend een wandeling maken. In de plassen huizen nijlpaarden en krokodillen, vele watervogels bouwen hun nest in de bomen, en we zien hier nyala's (een soort antilope).

Veel te snel verlaten we Swaziland en gaan dan naar het Hluhluwe Wildpark, waar de grootste populatie witte neushoorns leeft. Maar ook zien we hier een grote groep buffels en talloze olifanten, en het toppunt was wel een jagende leeuw!

In St. Lucia maken we een boottocht op een binnenmeer. Hier leven honderden nijlpaarden en krokodillen, maar ook zien we

de visarend en de reuzenijsvogel. 's Avonds maken we een gamedrive in het Cape Vidal Wetland Park, waar we met een schijnwerper speuren naar dieren.

Over de Sani Pass, een hobbelige zandweg langs diepe ravijnen en prachtige uitzichten gaan we naar Lesotho, het hoogst gelegen koninkrijk met het hoogst gelegen café van Afrika (2874m).

Via Port Elisabeth gaan we naar East London, waar we het Addo Elephant National Park bezoeken. Naast de vele olifanten die vlak voor de jeep de weg oversteken, op pad naar een waterplas, zien we hier ook koedoes, zebra's, impala's en de rooivink.

Via de Tuinenroute gaan we naar Knysna. We komen langs een ravijn over de Storms-rivier en wandelen door het oerwoud langs de kust van de Indische Oceaan naar een hangbrug over deze rivier. Daarbij horen we verschillende vogels, maar of we ze ook zien... De plantengroei is hier bijzonder fraai, en wie goed kijkt ziet ook dassies. We dwalen rond in de gigantische volière van de Birds of Eden, waar 200 soorten vogels te bewonderen zijn. Knysna ligt aan een mooie lagune, die we per boot oversteken om het Featherbed Nature Reserve te bezoeken. Met een tractortreintje worden we naar de top van de rotskliffen gebracht, waarna we te voet door het bos en langs de rotskust afdalen.

In Oudtshoorn bezoeken we de Cangoo-grotten, mooie druipsteenformaties in enorme zalen. Ook een struisvogelboerderij doen we aan. De laatste plaats waar we verblijven is Kaapstad. Allereerst gaan we de Tafelberg op, waarvandaan we schitterend uitzicht hebben op de stad en de zuidelijkste landtong van Zuid-Afrika, die we onze laatste dagen in Zuid-Afrika gaan bezoeken. We gaan naar Duikerseiland waar honderden zeeleeuwen verblijven en naar een pinguinkolonie. Onze tocht eindigt op de zuid-westelijkste punt van het Afrikaanse continent: Kaap de Goede Hoop. De bloemenpracht, een hagedis en duizenden aalscholvers, we kunnen er geen genoeg van krijgen, maar toch... moeten we weer afscheid nemen van dit prachtige land.

Fia Grootzwagers

JAARVERSLAG 2012: UILENWERKGROEP

KEN EN GENIET

De uilenwerkgroep bestaat uit 8 personen: Kees van Dongen, Albert Schaafstra, Toon Thielen, Peter Verschure, Harrie van Dongen, Kees Steenvoorden, René Louwet en Thieu Verharen (contactpersoon 0162315480)

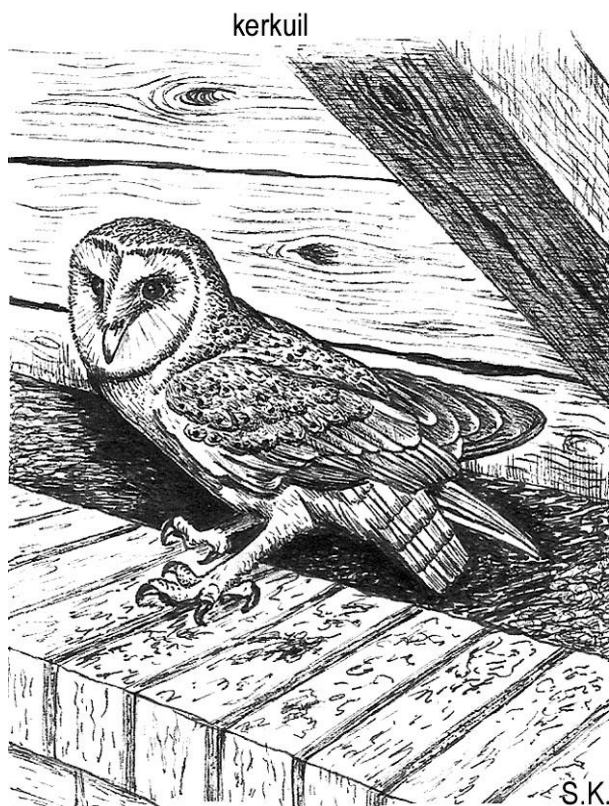
Wij zijn in 2012 tweemaal bij elkaar geweest:

Op 7 mei hebben wij in bovengenoemde samenstelling de volgende punten besproken:

- taakverdeling
- bijzonderheden gastgevers (in het bijzonder Dongen Vaart)
- verdeling nestkasteninventarisatie

Op 22 oktober zijn de volgende punten aan de orde gekomen:

- Definitieve inventarisatie 2012
- Bijzonderheden m.b.t. kastenbezitters (gastgevers)
- Plaatsen of vervangen van kasten
- Informatieavond voor gastgevers en leden van K&G op 4 en 5 okt.
- Onderstaande gegevens zijn aan Brabants Landschap doorgegeven excl. de ransuilgegevens

	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2011	2012
Uil	kerkuil	kerkuil	kerkuil	steenuil	steenuil	steenuil	ransuil	ransuil
Bezochte kasten	33	34	39	38	42	44		
Broedgevallen	8	8	12	9	15	20	4	1
Uitgevlogen jongen	25	29	39	16	37	40	6	2
Winterroestplaats								8/2
Predatie								
Verdronken				1				
Kat of hond					1			
Verongelukt			3			6		
Kannibalisme			2					
Verstoring		1					2	

Verdere gegevens:

- 2 oude steenuilenkasten (B.L.) op nieuwe locatie geplaatst.
- 2 nieuwe steenuilkasten (B.L.) geplaatst
- 3 nieuwe kerkuilenkasten (B.L.) geplaatst
- 1 nieuwe kerkuilenkast (privé) geplaatst

B.L. = Brabants Landschap

Er is een presentatie over het werk van de uilenwerkgroep gegeven aan de basisschool in Oosteind.

Conclusie:

Eerst het goede nieuws.

Goede broedresultaten, zie tabel (vooral Steenovensebaan en Paalstraat)

Dan het slechte nieuws.

Enkele broedsels van de steenuil/kerkuil zijn bijna of geheel verloren gegaan door factoren waar we geen of weinig invloed op hebben:

- Wisselende weersomstandigheden in het voorjaar.
- Verkeersslachtoffers (ouders)
- Slachtoffers onder de jongen door voedselgebrek

Een aantal broedgelegenheden van steen- en kerkuil zijn verstoord of verdwenen door factoren waar we wel invloed op kunnen hebben:

- Door sloop, verbouwing of restauratie van gebouwen
- Door bestemmingsplanwijzigingen.

Voorbeelden hiervan zijn: Leerlooierij Dongen Vaart, geen steenuil meer waargenomen.

Boerderij 's Gravenmoer, geen kerkuil meer waargenomen.

Boerderij Klein Dongen, steenuil gebroed met 2 jongen, kasten verhangen.

Kerk Kerkstraat Dongen, wel kerkuil waargenomen, geen broedsels laatste 4 jaar

Belangrijke data in 2013

Uilendagen in het Cambreurcollege Dongen

4 oktober voor de
gastgevers
met gastspreker Jochem
Sloothaak van Brabants
Landschap
met verschillende
lezingen/workshops

5 oktober 2013 voor leden
van ken en Geniet
met gastspreker Hans
Peeters van
de Vogelbescherming
met verschillende
lezingen/workshops

Beide activiteiten vinden
plaats i.s.m. Brabants
Landschap.

Thieu Verharen.

PROGRAMMA

Let op vanaf heden is er nog maar één vertrekpunt voor alle tochten, in overleg met de gidsen is er gekozen voor een plaats die altijd bereikbaar is, waar plaats is voor fietsen, auto's en de bus. Met een plek waar we droog staan. U dient zelf naar deze plaats te komen.

DE PARKEERPLAATS VAN SPORTHAL DE SALAMANDER, BELGIËLAAN 2.

Zondag 3 maart: Autotocht van een halve dag naar het Noorderbos bij Tilburg, Jan Vrinten en Christ Grootzwagers zullen u er meer over gaan vertellen. Het is een zogenaamd compensatiebos, aangelegd in 2003 en nu al een bijzonder natuurrijke omgeving. In de voormalige vloeivelden die ooit gebruikt werden als waterzuivering. Die functie is nog af te lezen aan dijken en 'aquaducten' waarover het water geleid werd. De Noorderplas, waarvan het afgegraven zand is gebruikt voor de aanleg van de tangent, heeft een belangrijke natuurfunctie binnen dit gebied. Dit wordt bijvoorbeeld bewezen door het feit dat er broedende dodazaarten en ijsvogels zijn aangetroffen.

Vertrektijd is 8.30 uur, bij het **parkeerterrein van sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2**. Opgeven voor dinsdag 26 februari 20.00 uur.

Zondag 17 maart: Autotocht van een halve dag naar het Ulvenhoutse bos onder leiding van Jos van Dongen en Jan Jansen. Het Ulvenhoutse bos is een klein bosgebied in de gemeente Breda bij het dorp Ulvenhout. Het gebied bestaat al eeuwen uit bos en de bodem bevat veel overgangen van: droog naar nat, zand naar veen, voedselrijk naar voedselarm. Hierdoor is bijzondere natuur ontstaan. In het Ulvenhoutse bos komen verschillende zeldzame bostypen voor: het eiken-haagbeukenbos, het oude eikenbos, bostypen die zijn gebonden aan de beken, zoals kwelgevoed elzenbroekbos. Deze bostypen zijn van grote nationale betekenis. Het Ulvenhoutse bos is dan ook een Natura 2000 gebied.

Vertrektijd is 8.30 uur, bij het **parkeerterrein van sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2**. Opgeven voor dinsdag 12 maart 20.00 uur.

Donderdag 21 maart: Presentatie door Fia Grootzwagers, met als onderwerp Zuid Afrika. In 2012 reisde Fia af naar dit bijzondere land en maakt daar een rondreis. Voor verdere informatie verwijzen we graag naar het verhaal van Fia elders in dit Hoefblad.

De fotopresentatie vindt plaats in de filmzaal van de Cammeleur, Hoge Ham 126, aanvang 20.00 uur.

Zaterdag 30 maart: Autotocht van een halve dag naar de Leemputten en Surea. Toon Thielen en Peter Verschure leiden u rond door dit gebied, waar Schotse Hooglanders zorgen voor begrazing. De plassen worden bevolkt door diverse vogels, zo wordt de aalscholver, meerkoet, waterhoen en zelfs de ijsvogel hier regelmatig waargenomen. In het 180 hectare grote gebied binnen de rasters mag je overal rondstruinen en kun je zelf je route kiezen, ook buiten de paden, maar vandaag volgen we trouw de gidsen.

Vertrektijd is 8.30 uur, bij het **parkeerterrein van sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2**. Opgeven voor dinsdag 26 maart 20.00 uur.

Zondag 14 april: Autotocht van een halve dag, dit is een vroege vogeltocht naar Huis ter Heide, we starten dan ook al om 6.00 uur. Eric Akkermans en Leo Reijnierse laten ons hopelijk genieten van de vogels, die al vroeg hun uitbundige zang zullen laten horen. Huis ter Heide wordt een steeds belangrijker gebied, er komen dan ook vele soorten vogels voor.

Vertrektijd is **6.00 uur**, bij het **parkeerterrein van sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2**. Opgeven voor dinsdag 9 april 20.00 uur.

Dinsdag 16 april: Filmavond over de Wieden en Weerribben, gepresenteerd door Hanny Oerlemans. Tijdens haar verblijf in deze schitterende omgeving i.v.m. de voorbereiding van de grote tocht van Ken en Geniet, werd er veel gewandeld en

natuurlijk ook gefilmd. Zie voor meer informatie het stukje over deze avond, elders in dit Hoefblad.

De fotopresentatie vindt plaats in de filmzaal van de Cammeleur, Hoge Ham 126, aanvang 20.00 uur.

Zondag 28 april: Autotocht van een halve dag naar de Strijdhoeve in Udenhout. Gidsen Wim Blankers en Christ Grootzwagers nemen u mee in deze voorjaartijd naar de prachtig bloeiende bosanemonen, speenkruid enz. Het huidige kasteel De Strijdhoeve aan de Schoorstraat in Udenhout staat op het oude leengoed De Strijdhoeven. Dit leengoed strekte zich uit vanaf het dorpscentrum tot aan een van de zijtakken van het riviertje de Zandleij.

Vertrektijd is 8.30 uur, bij het **parkeerterrein van sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2**. Opgeven voor dinsdag 23 april 20.00 uur.

Donderdag 9 mei: Het is Hemelvaartsdag, een mooie gelegenheid om op de fiets te stappen. De fietsgroep laat de bestemming afhangen van de windrichting, maar ze hebben beloofd er een mooie tocht van te maken. De afstand die ze gaan fietsen is ongeveer 60 tot 65 kilometer, het is dan ook een dagtocht. U dient zelf voor iets te drinken en brood te zorgen, wel wordt er aangelegd bij een terras.

Vertrektijd is 9.00 uur, bij het **parkeerterrein van sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2**. Opgeven voor dinsdag 7 mei 20.00 uur.

Zaterdag 11 mei: Vogeltocht, met de auto naar Surea, vertrek reeds om 7.00 uur, dit in het kader van de Nationale vogelweek. Gids is Leo Reijnierse, welke vele wetenswaardigheden van het gebied, maar zeker van vogels weet te vertellen, ook voor de mensen die nog geen lid zijn van de vogelwerkgroep.

Bij deze tocht zijn ook niet-leden van harte welkom.

Vertrektijd is **7.00 uur**, bij het **parkeerterrein van sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2**. Opgeven voor dinsdag 7 mei 20.00 uur.

Zondag 26 mei: Autotocht van een halve dag naar het Chaamse Broek, bij de Snijdersweg te Chaam. Jeroen Nusselein leidt u rond door het gebied. Er is een aantal schitterende plasdraszones aangelegd met helder, in het voorjaar snel opwarmend water. Periodieke droogval zal de vis weghouden en het maai- en begrazingsbeheer van Natuurmonumenten de houtopslag. Op 22 juli 2011 zijn in het Chaams Broek 360 jonge boomkikkertjes uitgezet. De introductie vond plaats in aanwezigheid van een aantal vertegenwoordigers van Natuurmonumenten (eigenaar-beheerder) en ecologisch adviesbureau Natuurbalans uit Nijmegen.

Vertrektijd is 8.00 uur, bij het **parkeerterrein van sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2**. Opgeven voor dinsdag 21 mei 20.00 uur.

Zondag 9 juni: Autotocht van halve dag, naar de Schootse Hoek te Castelnau. Dit is voor hen die slechter ter been zijn een mooie gelegenheid eens mee te gaan, het gemakpad, zoals wij het genoemd hebben, gaat over een rolstoelpad van ongeveer 5 kilometer. Het gebied toont u de planten van een nat gebied, met de daarbij horende insecten, vogels en dieren. Verder komen er tal van amfibieën voor, de specialiteit van Jos.

Vertrektijd is 8.00 uur, bij het **parkeerterrein van sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2**. Opgeven voor dinsdag 4 juni 20.00 uur.

Zaterdag 22 juni: Autotocht naar de Duiventoren, onder leiding van Toon Thielen en Peter Verschure, meer hierover in het Leden en niet-leden, die zich eenmaal hebben opgegeven voor één van de tochten van Ken en Geniet, dienen de aan deze tocht verbonden kosten te voldoen. Dit geldt ook als men door omstandigheden niet met deze tocht mee kan gaan, tenzij een ander de plaats van hem/haar overneemt. Wie zich via e-mail opgeeft bij Marie-José krijgt altijd een bevestiging toegestuurd. Indien dit niet het geval is, mogelijk door vakantie, dan graag alsnog bellen naar Ad en Lenie.

OPGEVEN VOOR DEZE EXCURSIES KUNT U BIJ:

Ad en Lenie Leeggangers, Roeloff van Dalemstaat 50,
tel. 0162-313858

En bij:

Marie-José van Gestel, Hubertusstraat 9, tel. 0162-322316

Of (mobiel) 06-10120230

Of via e-mai: mjvangestel.burmanje@home.nl

MEDEDELINGEN

Als nieuw lid heten wij van harte welkom:

Esther Brenninkmeijer, Kerkstraat 39, Dongen

Rob Noordanus, Tuin 62, Dongen

LIDMAATSCHAP "KEN EN GENIET":

De CONTRIBUTIE bedraagt voor leden € 14, - per jaar.

Bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar wordt € 1,25 per maand berekend.

Jeugdleden (14-16 jaar), huisgenoten en 65-plussers betalen € 12, - per jaar; bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar betalen zij € 1,25 per maand.

De minimum donatie voor begunstigers bedraagt € 12, - per jaar, wanneer zij het verenigingstijdschrift wensen te ontvangen.

De contributie nota over 2013 ontvangt u in januari per e-mail of in maart in uw brievenbus.

Contactpersonen werkgroepen:

Uilenwerkgroep:

Thieu Verharen

Stevenshof 13, 's Gravenmoer

Tel. 0162-315480

Nestkastenwerkgroep:

Ad Leeggangers

Roeloff van Dalemstraat 50,

Dongen

Tel. 0162-313858

Vogelwerkgroep:

Leo Reijnierse

Kard.v.Rossumstraat 52, Dongen

Vlinderwerkgroep: Tel. 0162-316475
Fia Grootzwagers
Triangelalaan 17, Dongen
Tel. 0162-315404

Natuurtuin Kandoel: Peter Verschure
Groenstraat 11a, Dongen
Tel. 0162-313297
Anton Staps
Dongenseweg 7, Kaatsheuvel
Tel. 0416-273332

Kopij voor het volgende Hoefblad kunt u inleveren vóór 1 mei a.s. bij het redactieadres: Christ Grootzwagers, Kamilletuin 6, 5103CB te Dongen. Ook is het mogelijk uw kopij via e-mail te versturen, **GRAAG ALS BIJLAGE VERZENDEN, ALS WORD BESTAND**, arial11.

Het e-mail adres is: **hoefblad@kenengeniet.nl**

VIDEOFILM NATIONAAL PARK WEERRIBBEN-WIEDEN

De Wieden en Weerribben zijn ontstaan in de voorlaatste ijstijd, ruim honderdduizend jaar geleden. In de Kop van Overijssel stuwde het landijs twee grote wallen op: het Hoge Land van Vollenhove en het gebied rond Steenwijk. In de laagte daartussen ontstond een laagveengebied, dat vanaf de Middeleeuwen werd uitgebaggerd voor turfwinning. In het gebied bleef een patroon achter van smalle legakkers, de “ribben”, waarop de turf te drogen werd gelegd, en veel water, de trekaten oftewel “weten”. Door harde wind en hoge golfslag werd veel land weggeslagen en zo zijn de grote plassen in de Wieden ontstaan, o.a. de Beulakerwijde; Wijde wordt hier uitgesproken als “Wiede”. Hier verdween zelfs het hele dorp Beulake in de golven.

Na de turfwinning gingen de bewoners over op visvangst, rietteelt en veehouderij. De oorspronkelijke vervenershuisjes werden vergroot met een stal. In het dorp Dwarsgracht vind je bijvoorbeeld prachtige kameeldakboerderijen, met riet gedekt.

De Wieden is in bezit van Natuurmonumenten, De Weerribben in bezit van Staatsbosbeheer. Deze organisaties hebben de handen ineengeslagen voor het oprichten van het Nationaal Park Weerribben-Wieden, een natuurgebied van zo'n 10.000 hectare. Het Nationaal Park is onderdeel van Natura 2000, het Europese netwerk van natuurgebieden.

Het is een afwisselend gebied met plassen, sloten, rietvelden, trilvenen, weilanden en moerasbos. Alle stadia van het verlandingsproces, van open water naar bos, kom je hier tegen. Af en toe wordt er een verlandend stuk water weer opengemaakt, zodat het proces weer van voren af aan kan beginnen; hierdoor blijft de variatie in het gebied gewaarborgd.

De laatste week van april 2010 verbleven wij in dit gebied. Het eerste deel van de film gaat over De Wieden. Vanaf het bezoekerscentrum bij Sint Jansklooster maken we een wandeling door een (deels gemaaid) rietveld. Hier treffen we o.a. de blauwborst en rietzanger aan. Bij Wanneperveen lopen we drie routes: het veenweidepad, waar we de dagpauwoog en de lepelaar zien, het Kiersche Wijdepad (o.a. nijlgans, Canadese gans, grauwe gans, ooievaar, rietgors,

veel pinksterbloemen en het oranjetipje) en een korte route naar de uitkijktoren bij “t Eiland” (o.a. krakeend). Tijdens de wandeling naar Jonen, Dwarsgracht en Cornelisgracht spotten we enkele reeën en treffen de boerenzwaluw en citroenvlinder aan. Het dorp Dwarsgracht heeft mijn hart gestolen, zo mooi...

In het tweede deel bezoeken we de Weerribben. Vanaf het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer lopen we via het natuurpad langs weiden, (gemaaide) rietlanden en door een stukje bos, waar het veenmos de bodem grotendeels bedekt. We zien hier o.a. een mooie vlindertje: het groentje. Daarna maken we een grotere ronde via Ossenzijl en Kalenberg en dit keer treffen we een blauwtje aan: het boomblauwtje en tevens het veelbloemig salomonszegel en de gele plomp. Tijdens een wandeling door het Woldlakebos ontmoeten we een zeldzame libellensoort: de noordse winterjuffer. Ook komen we hier het mooie vlindertje het landkaartje tegen.

We maken nog een uitstapje naar het Voorsterbos, dat aan de andere kant van Vollenhove in de Noordoostpolder ligt. We wandelen eerst door het Waterloopbos. Begin jaren vijftig

streek het Waterloopkundig Laboratorium hier neer. Ze deed er tientallen jaren met proefmodellen onderzoek naar kustlijnen, havens en andere vormen van kustbescherming. Veel restanten hiervan zijn nog in het bos zichtbaar. In 1997 werd Natuurmonumenten eigenaar van het gebied. Het is nog verder uitgebreid en het productiebos werd omgevormd naar een gevarieerd gebied. We treffen hier o.a. dansende langsprietmotten aan en tevens de gele dovenetel en heermoes

Tot slot komen de foto's aan bod die tijdens de bustocht van Ken en Geniet zijn gemaakt in de Wieden en Weerribben. Het is dan 22 mei en het landschap is aanzienlijk groener geworden. We zien nu ook andere planten, zoals de waterviolier, het moeraskartelblad, de kleine valeriaan en de moeraswolfsmelk. De bruine korenbout en de smaragdlibell zijn enkele van de vele libellensoorten die in het gebied voorkomen. De serie wordt afgesloten met een mooie tjasker (molen).

Graag wil ik u uitnodigen om deze presentatie bij te wonen, op dinsdag 16 april om 20.00 uur in de filmzaal van de Cammeleur.

Hanny Oerlemans

BEZOEKERS LOONSE EN DRUNENSE DUINEN KRIJGEN VERHAAL VERTELD OVER BIJZONDER DUITSE MUNITIE- DEPOT IN OORLOGSTIJD.

Een bijna kilometer lange loopgraaf is één van de herinneringen aan de oorlog, die in het voormalige MASTgebied nog te vinden zijn.

Oorlogsverhaal moet herleven in duinen
Heemkundekring De Ketsheuvel en Natuurmonumenten willen de bijzondere historie van het MAST-gebied levend houden. De overblijfselen van het voormalige Duitse munitiedepot worden weer zichtbaar.

De Loonse en Drunense Duinen hebben vaak nog veel geheimen voor bezoekers van het natuurgebied. Dit geldt zeker voor het gebied achter het Vredesmonument, tussen Kaatsheuvel en Loon op Zand. Het is nu moeilijk voor te stellen dat hier in de jaren veertig een Duits munitiedepot lag: de Munitions Ausgabe Stelle, oftewel MAST. Een groot complex met verharde wegen, bunkers, parkeerhavens, kantine en barakken, voetbalveld en zwembad. Aan het eind van de oorlog is het depot vernietigd, maar niet alle sporen zijn uitgewist.

Heemkundekring De Ketsheuvel wil deze historie weer blootleggen. In het gebied zijn nog tastbare herinneringen aan de MAST te vinden, zoals een reeks grote bomkraters, een bijna kilometer lange loopgraaf, sleuven, mitrailleursnesten tot een stenen trapje van het wachthuisje. Maar deze zijn in de loop der tijd overwoekerd door groen.

„We gaan dit opschonen, zodat het weer duidelijk zichtbaar wordt”, vertelt Kees Grootswagers, voorzitter van De Ketsheuvel. De vrijwilligers van de heemkundekring krijgen daarbij steun van Natuurmonumenten.

Maar het project reikt verder. „We willen nog meer aandacht besteden aan de bijzondere geschiedenis van dit gebied”, legt Grootswagers uit. „Veel oudere mensen kennen de verhalen wel. Maar bij de jongere generatie wordt dat steeds minder. Maar dit bijzondere cultuur-historisch erfgoed moet ook bewaard blijven voor het nageslacht. Natuurmonumenten is heel enthousiast over onze ideeën daarover.”

De bezoekers van de Loonse en Drunense Duinen moeten straks van alles te weten kunnen komen over de geschiedenis van dit gebied. Zo wordt een wandeling (met brochure) uitgezet langs de locaties die herinneren aan het verleden van de MAST. Bij het Vredesmonument komt een informatiebord met foto's over de geschiedenis van dit gebied.

Verder is het plan om op vier à vijf verschillende plaatsen kleine bordjes met een QR-code te plaatsen, bijvoorbeeld bij

een parkeerhaven, bomkrater, mitrailleunest, loopgraaf of gemetselde latrine (toilet). „Bezoekers kunnen zo via hun mobieltje informatie krijgen over deze objecten”, vertelt Grootswagers.

Eind dit jaar moet het meeste werk voor het project al gedaan zijn. „ We hopen dat de geschiedenis op deze manier meer gaat leven voor de vele toeristen in het gebied, de inwoners van onze gemeente en andere bezoekers van het natuurgebied.”

Ontploffing wiste niet alle sporen

KAATSHEUVEL – De Duitsers begonnen eind 1940 met de aanleg van een grote munitieopslagplaats in de Loonse en Drunense Duinen, vlak achter café De Efteling. Daarvoor werd een flink aantal bomen gekapt. De Duitsers leverden geen half werk. Ze bouwden een complex met een kazerne, verharde wegen, bunkers, uitgegraven parkeerhavens, voetbalveld en zwembad. En aan de rand van het terrein lag een lange loopgraaf.

Bij deze Munitions Ausgabe Stelle (MAST) lag een grote hoeveelheid munitie opgeslagen vooral voor de Duitse luchtmacht op vliegveld Gilze-Rijen. De Duitsers vonden het te gevaarlijk om de munitie bij de vliegbasis zelf op te slaan met alle bombardementen van de geallieerden. Weinig mensen wisten wat zich allemaal precies achter het vele prikkeldraad en gaas afspeelde. „De Duitsers, veelal van Oostenrijkse komaf, lieten zich zelden zien”, stelt voorzitter Kees Grootswagers van heemkundekring De Ketsheuvel. „ Ze marcheerden soms een keer naar de Markt. Maar dat was het. De rest van de tijd bewaakten ze het terrein.”

De MAST was verboden gebied, ook voor Natuurmonumenten. Al wist boswachter Jan Peijnenburg toch nog gegevens door te spelen aan zijn superieuren van Natuurmonumenten in Amsterdam. Veel bevindingen tekende hij op in z'n dagboek. Het waren uiteindelijk de Duitsers zelf die de munitieopslagplaats weer vernietigden. Op 5 september 1944 (Dolle

Dinsdag) werden de inwoners van Kaatsheuvel gewaarschuwd voor wat komen ging. Nu de geallieerden op het punt stonden Nederland te bevrijden, besloten de Duitsers de munitie-opslagplaats in de Loonse en Drunense Duinen op te blazen. Het leidde tot een reeks van ontploffingen, grote kraters in het landschap, enorme knallen en zwarte rookpluimen. Jaren later werd in het gebied nog munitie gevonden en onschadelijk gemaakt.

Van de opslagplaats bleef nauwelijks meer iets over. Veel was door de explosies weggevaagd. En de bakstenen en klinkers van het complex werden gebruikt voor de wederopbouw van de verwoeste huizen in Kaatsheuvel en Loon op Zand. Toch bleven er nog sporen in het landschap achter.

In het verleden zijn er nog wel eens plannen geweest om het hele terrein op te ruimen en de heuvels plat te maken. Maar dat is volgens Grootswagers gelukkig niet doorgegaan. „Daarvoor is de historische betekenis te groot. We willen het gebied nu de aandacht geven die het verdient.”

Bron: Brabants Dagblad

10E NATIONALE TUINVOGELTELLING **BREEKT ALLE RECORDS**

Zondag 20 januari 2013

Recordaantal deelnemers en recordaantal vogels
Dit weekend hebben bijna 60.000 mensen (zie:
***www.tuinvogeltelling.nl* voor een up-to-date aantal)**

deelgenomen aan de 10^e editie van de Nationale Tuinvogeltelling. Het grootste televenement van Nederland wordt jaarlijks georganiseerd door Vogelbescherming Nederland, in samenwerking met Sovon Vogelonderzoek Nederland. Voor het eerst zijn er meer dan een miljoen vogels geteld. Het winterse weer is duidelijke van invloed op de telling. Vogels die normaal in het bos en buitengebied leven, zoals vink, kramsvogel, spreeuw en koperwiek, zijn nu in veel tuinen te zien.

De invloed van de sneeuw en kou is duidelijk terug te zien in de telling. Zo zijn er veel meer vogels geteld dan normaal. Door de sneeuw is er buiten de bebouwde kom weinig voedsel te vinden, waardoor vogels noodgedwongen de tuinen op zoeken. Vooral opvallend is de vink, die met een record aantal waarnemingen nu op de 4^e plek staat. Maar ook de kramsvogel, koperwiek en spreeuw zijn in verhouding tot voorgaande jaren in veel tuinen gezien. Behalve de vink, die van plaats wisselde met de pimpelmees, valt ook de roodborst op in de top 10. Sinds 2005 heeft dit parmantige vogeltje geen top 10 notering meer gehaald.

De meest getelde vogel is wederom de huismus. Deze typische stadsvogel werd in iets meer dan de helft van de tuinen geteld. De huismus leeft in groepen van gemiddeld tien mussen, waardoor het aantal exemplaren snel oploopt.

Nummer 2 en 3 zijn, net als in voorgaande jaren, de koolmees en de merel. De merel is in de meeste tuinen gezien, meer dan 90% van de tellers zag een of meerdere merels.

Dat levert de volgende top 10 op:

1. Huismus
2. Koolmees
3. Merel
4. Vink
5. Pimpelmees
6. Kauw
7. Houtduif
8. Turkse Tortel
9. Spreeuw
10. Roodborst

Op de site www.tuinvogeltelling.nl zijn behalve de landelijke uitslag ook de resultaten per provincie te bekijken. Opvallend is dat de koolmees in de provincie Zuid-Holland op de 1^e plek staat. In de provincies buiten de randstad staat de groenling in de top 10. In Zeeland staat de kramsvogel in de top 10, in de noordelijke provincies staat de ringmus in de top 10.

VERBINDINGSWEGEN VOOR PLANT EN DIER

We gaan nog even verder in op deze verbindingswegen, dit naar aanleiding van de aanleg van de verbindingzone ten Noorden van Dongen. Uit de laatste berichten valt op te maken dat ook de laatste stukken grond nu aangekocht zullen worden. Tussen Dongen en Tilburg vinden ondertussen inventarisaties plaats en zal de aanleg van de zogenaamde Wildertse Arm doorgang vinden. Ook is het werk aan de N 261, de weg van Tilburg naar Waalwijk begonnen, waar ook winst gehaald wordt voor de natuur. Hier zal een ecoduct komen dat de Loonse en Drunense Duinen verbindt met Huis ter Heide.

Isolatie

Een geïsoleerde ligging van een gebied kan dus een negatieve invloed hebben op de vestiging van planten- en diersoorten. De gebieden zijn slecht bereikbaar vanuit gebieden met een vergelijkbaar karakter. Soorten die al aanwezig zijn lopen een grote kans er op den duur uit te sterven. Het lijkt op het eerste gezicht belangrijk om zoveel mogelijk gebieden, met eenzelfde karakter met elkaar te verbinden. Toch is het niet juist om overal maar verbindingen aan te leggen. Soms kan isolatie ook voordelen hebben.

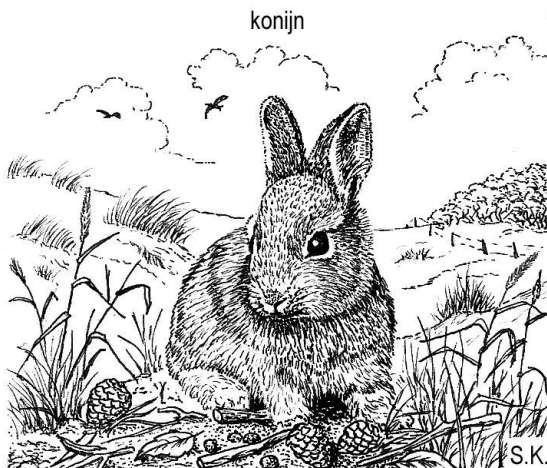
Sommige soorten of gemeenschappen van soorten kunnen alleen blijven bestaan als ze afgezonderd leven. Een goed voorbeeld vormen de buideldieren van Australië. Juist dankzij de afwezigheid van verbindingen met het Aziatische continent ontbreken in Australië grote landroofdieren als wolf, leeuw en tijger. Er heeft zich een breed scala aan buideldieren kunnen ontwikkelen. Een Europees voorbeeld wordt gegeven door de kolonievormende en op de grond broedende vogels, zoals sterns. Deze karakteristieke zeevogels broeden bij voorkeur op de meest afgelegen zandbanken. Daar zijn hun nesten be-

trekkelijk veilig voor vossen en andere roofdieren. Ook de organismen van voedselarm water zijn gebaat bij het in stand houden van isolatie ten opzichte van meer voedselrijk of vervuild water. Met nadruk wijzen wij er op dat we het in deze voorbeelden eigenlijk over een andere vorm van isolatie hebben dan in het voorgaande. Niet de isolatie ten opzichte van soortgenoten is hier aan de orde (die vorm van isolatie is bijna altijd slecht), maar de isolatie ten opzichte van verstorende invloeden.

Geschiktheid van het terrein

Behalve de verbindingswegen zelf is uiteraard ook de kwaliteit van de verbonden leefgebieden van belang. Het zijn immers deze leefgebieden waar het bij de verplaatsingen om te doen is. Daarom wijden wij hier ook enkele alinea's aan wat bepaalt of een leefgebied geschikt is voor vestiging of dat het organisme - als dat kan - verder moet trekken. Het spreekt voor zich dat een soort zich niet blijvend zal vestigen als er niet is voldaan aan een aantal voor die soort belangrijke terreineigenschappen. Zo heeft een waterplant nu eenmaal water nodig om zijn zaden te doen ontkiemen. Een bosanemoon kan het weliswaar lang uithouden in een matig bemest grasland als het bos inmiddels is verdwenen. Maar om te ontkiemen heeft deze prachtige voorjaarsplant toch een bosachtige omgeving nodig.

Voor de dierenwereld geldt hetzelfde: konijnen komen overal in Nederland voor, maar vestigen zich alleen blijvend daar waar het grondwater laag genoeg staat om een hol te kunnen graven.

Terreineisen

Zo hebben wij in korte tijd al een aantal *ecologische factoren* genoemd die bepalen of een terrein voor een plan te- of diersoort geschikt is. Grondsoort, lichtinval. Voedselrijk- dom, aanwezigheid van water of van voldoende prooidieren zijn zulke factoren. Soms liggen die terreineisen uiterst gecompliceerd en weten wij als mensen slechts bij benadering welke - combinatie van - factoren doorslaggevend zijn. Zo blijken veel plantensoorten van beekdalgraslanden minstens evenveel belang te hechten aan de wintertemperatuur van het kwelwater en aan de overstromingsfrequentie van de beek als aan de grondsoort waarin zij staan. Het lijkt erop of dieren wat minder kieskeurig zijn in hun plaatskeuze. Dat komt doordat we hen ook aantreffen in ogenschijnlijk minder geschikte milieus, zoals bosvogels in boomsingels te midden van boerenland of reeën in uitgestrekte akkerbouwgebieden. Toch blijken ook dieren hun specifieke voorkeuren te hebben, vaak ingegeven door het voedsel dat zij eten, of - zoals bij insecten - de planten waarop zij hun eieren afzetten. Ook hier geldt dat dieren het vaak nog lang uithouden in minder geschikte gebieden, maar dat het maar de vraag is of een soort hier blijvend stand houdt. Wel zeer specifieke terreineisen vinden wij bij insecten. Vele daarvan eten slechts van één plantensoort of zijn daar voor hun voortplanting op aangewezen. Zo is het gentiaanblauwtje (een heidevlinder) volledig aangewezen op de klokjesgentiaan en de grote vuurvlinder uitsluitend op planten van de waterzuring. Op akkerdistels leven zelfs wel enige honderden soorten insecten, spinnen en mijten, die elk voor hun ontwikkeling geheel of gedeeltelijk van deze plant afhankelijk zijn. Alleen al het voedselrijker worden van de plantensappen (door bemesting, lucht- en water- verontreiniging) kan voor een aantal lagere diersoorten de genadeklap betekenen.

Minimum oppervlakte

Hoewel dieren in bepaalde levensfasen of in bepaalde seizoenen zwerv- of trekgedrag kunnen vertonen, beperken de meeste soorten zich voor hun dagelijkse activiteiten tot een vast gebiedje: het *activiteitsgebied*. In zo'n activiteitsgebied ligt in elk geval het hol of het nest, daarnaast liggen er ook de voedselgebieden (*foerageergebieden*) en de andere

terreindelen waar het dier regelmatig komt. Probeert een dier dit gebied, of een deel daarvan, te markeren en tegen soortgenoten te verdedigen, dan spreken we van een *territorium*. Die markering vindt, afhankelijk van de soort, plaats door middel van bijvoorbeeld zang (vogels), urine- of keutelteplekken (vos), veegsporen aan bomen en struiken (herten en reeën) of een opvallende wijze van vliegen (kievit).

Hoe groot zo'n activiteitsgebied is, hangt in de eerste plaats van het gedrag van de soort af. Uiteraard spelen ook factoren als voedselaanbod, voldoende nestgelegenheid, rust en mogelijkheden voor dekking een rol. Hoe groter een gebied is, hoe meer dieren, maar ook hoe meer soorten er een plaats kunnen vinden. Omgekeerd geldt echter ook dat niet alleen het aantal dieren afneemt als een (natuur)gebied door ingrepen wordt verkleind, maar dat daarnaast de kans groot is dat er ook soorten als geheel verdwijnen. Met name soorten met een groot activiteitsgebied zijn kwetsbaar voor versnippering. In de praktijk zijn heel wat natuurgebieden in de loop der tijden voor veel dieren te klein geworden. Het vermoeden bestaat dat natuurgebieden, die vroeger deel uitmaakten van grotere eenheden, alleen al om die reden soorten verliezen.

Uiteraard gaat dit plaatselijk uitsterven niet van de ene dag op de andere; er kunnen jaren en misschien zelfs wel decennia overheen gaan. Biologen voorspellen dan ook dat er nog heel wat diersoorten uit natuurgebieden en agrarische cultuurlandschappen zullen verdwijnen.

DE ALPENWATERSALAMANDER

De salamandersoort die in dit nummer aan de beurt komt is de Alpenwatersalamander, ook wel gewoon Alpensalamander genoemd. En deze laatste naam is er meer één omwille van het gemak, dan omwille van de nauwkeurigheid. Er is een soort die men uitsluitend aantreft in het hooggebergte, in de Apen en de Jura, eenkleurig zwart van kleur is en uitsluitend op het land leeft. Dit is de *Salamandra atra*, de Alpenlandsalamander, welke nauw verwant is met de bij ons nog wel voorkomende vuursalamander, maar die niet in onze streken te vinden is en daarom niet besproken zal worden.

De andere soort is de Alpenwatersalamander, een soort die wel in het water thuishoort en wiens leefmilieu zich niet alleen beperkt tot het hooggebergte, maar een veel grotere verspreiding heeft dan zijn naam doet vermoeden, en die ook in onze streken hier en daar nog wel voorkomt. Om dus duidelijk te maken over welke soort we het precies hebben kunnen we, om verwarring te voorkomen, het beste spreken over de

Alpenwatersalamander of de Alpenlandsalamander. Veel hangt trouwens af van de context, in welke men de naam Alpensalamander gebruikt.

Vertelt men aan ingewijden over een vondst van Alpensalamanders in het stroomgebied van de Mark in de Belgisch-Nederlandse grensstreek, dan zal duidelijk zijn welke soort hier bedoeld wordt. Gebruikt men dezelfde benaming voor salamanders, aangetroffen ergens in de Zwitserse Alpen, dan zal men toch duidelijk moeten maken of het om Alpenwatersalamanders of om Alpenlandsalamanders gaat. De uiterlijke verschillen tussen beide soorten zijn in ieder geval zo groot, dat daarin geen vergissing mogelijk is.

De soort die hier besproken gaat worden, de Alpenwatersalamander zal wellicht niet overal, waar hij voorkomt, onder deze naam bekend zijn. Bij de bespreking van de kleine watersalamander heb ik het al eens gehad over de namen, die aan de verschillende salamandersoorten gegeven worden.

In mijn lagere schooltijd werd bijvoorbeeld in Ginneken deze soort "blauwe" salamander genoemd vanwege de blauwgemarmerde rug, vóór die tijd werden de vrouwtjes van deze soort "koningssalamanders" genoemd vanwege de heloranje buik. Zo'n koningssalamander was de eerste salamander, waar ik in mijn leven mee kennis maakte toen ik op Tweede Pinksterdag 1961 met mijn vader mee mocht om uit een der vele sloten in het Broek achter ons huis "kwakbollen", "stekeltjes" en salamanders te vangen. Als schooljongen ving ik in latere jaren nog talloze salamanders, meest kleine watersalamanders, in deze sloten, die in de loop der zestiger jaren bijna allen hebben moeten plaatsmaken voor woningbouw. En wat thans, 52 jaar later, van dit eens zo uitgestrekte broekgebied tussen Ginneken en Bavel nog rest - een klein gebied rondom de voormalige Seminarie IJpelaar - herbergt slechts "gewone" salamanders, geen koningssalamanders meer.

Hoewel het natuurlijk een kwestie is van persoonlijke smaak, zou ik deze soort wat betreft kleur toch de mooiste salamander willen noemen van de in Nederland nog levende soorten. Het mannetje, dat acht tot tien cm. lang wordt, heeft in de paartijd een blauwgemarmerde tot egaal leiblaauwe rug met in het midden van achter de kop tot ongeveer aan de staartpunt toe een lage gaafrandige, geelwitte, zwartgevekte kam. De

flanken en de zijkanten van de kop zijn lichtblauw met ronde, zwarte stippen. De buik is oranjegeel tot oranjerood en ongevlekt. De poten zijn bruin met zwarte vlekken. Het vrouwtje, dat doorgaans enige centimeters groter is, mist de kam, heeft een blauw of blauwgroen gemarmerde rug en staart, en onder aan de flanken een smalle, blauwwitte zwartgevlekte band en eveneens een oranjekeurige buik. De huid is bij de vrouwtjes ruwer en wrattiger dan bij de mannetjes.

Deze salamanders kunnen in kleur erg variëren en ook overwegend bruin gekleurde exemplaren komen voor.

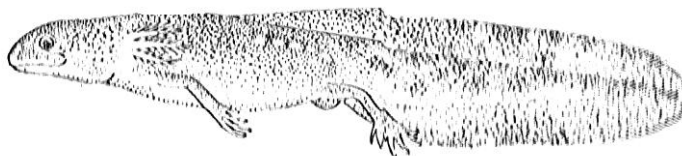
Voorts kan ook de tint bij één en dezelfde salamander sterk variëren; de ene dag kan bij zo'n salamander de marmer-tekening lichtblauw zijn op een roodbruine ondergrond, terwijl de volgende dag de marmertekening donker is op een bruin-zwarte ondergrond. Buiten de paartijd hebben de diertjes een smalle staart, is de kam bij de mannetjes verdwenen en slechts zichtbaar als een gele streep over de rug en zijn ook de kleuren minder fel en donkerder.

Over de levenswijze van deze salamanders valt veel hetzelfde te zeggen als over die van de twee eerder besproken soorten. Het is ook een salamander die al zeer vroeg in het jaar gezien kan worden.

Om maar enkele voorbeelden te noemen; op 14 februari 1966 trof ik een vrouwtje aan bij een straatkolk tussen de smeltende sneeuw, op 4 januari 1981 nam ik een vrouwtje waar in een sloot in het Mastbosch bij Breda, op 3 januari 1982 een mannetje in dezelfde sloot, in paringsdracht, en op dezelfde dag een mannetje in een put in de buurt van Chaam, en op 26 december 1980 twee exemplaren in diezelfde put, zittend op het drijvende kadaver van een mol.

Ook de eitjes wil deze soort wel eens erg vroeg leggen, vaak al in maart. Misschien is dit begrijpelijk als men zich realiseert dat deze soort in de Alpen, waar ze tot boven de boomgrens voorkomt, zich ook in een veel kouder klimaat in stand moet

larve Alpenwatersalamander

houden, en men ze ook vaak aantreft in het ijskoude smeltwater. De eitjes, die deze soort evenals de beide andere besproken soorten in waterplantjes legt, zijn vaak donker van kleur, van zwartbruin tot lichtbruin, doch altijd een tint donkerder dan die van de kleine watersalamander of de vinpootsalamander. Ook de larven, die hieruit voortkomen, zijn iets donkerder van kleur en daarom ook bij het determineren goed te onderscheiden van de vorige soorten. In een later stadium zijn ze ook zwart gemarmerd, met een witgele onderzijde. Bij deze larven is de kop vierkanter dan die van de vinpootsalamander en de kleine watersalamander, en de staart loopt minder spits toe. In zijn geheel maakt deze larve ook een forsere indruk dan de larven van de beide andere soorten.

Tijdens de metamorfose wordt de blauwe marmertekening op de rug al goed zichtbaar, enige weken na de metamorfose begint ook de buik wat bij te kleuren. Het duurt doorgaans drie jaar voordat de salamanders volwassen zijn; tijdens deze periode komen ze af en toe in het water.

Alpensalamanders kunnen twintig jaar oud worden.

Evenals de vinpootsalamander gaan ook de alpenwaterersalamanders na de paartijd het land op, ze houden er tijdens deze periode in de zomer een verborgen levenswijze op na, overdag vaak in grote groepen bij elkaar onder stenen of

stukken hout. Onlangs werd nog zo'n groep alpensalamanders aangetroffen in de buurt van Zundert tussen steenslag, welke was afgedekt met een plank.

De overwintering van Alpenwatersalamanders geschiedt zowel in het water als op het land.

Vooral tijdens winters die een zacht begin hebben kan men tot zeer laat in het jaar salamanders in het water aantreffen en dit verklaart misschien ook wel de vroege, of late vondsten in 1981 en 1982, welke ik hierboven noemde. Dat vorst wel eens nadelig kan zijn bleek mij eens toen ik na een vorstperiode in februari 1982 in een put in Chaam twee dode alpensalamanders aantrof.

Soms worden in het water volwassen Alpenwatersalamanders aangetroffen, die in het bezit zijn van kieuwen. Dit zijn volwassen salamanders, die de metamorfose niet hebben doorgeemaakt. Ze zien er dus uit als grote larven, doch zijn wel geslachtsrijp. Dit verschijnsel, het geslachtsrijp zijn van salamanders die geen metamorfose hebben doorgeemaakt en er dus als larven uitzien, noemt men neotenie. Over de mogelijke oorzaken van dit verschijnsel zijn de geleerden het nog niet eens, het heeft dan ook geen zin, hierop dieper in te gaan. Wel gelooft men dat factoren als bijvoorbeeld watertemperatuur, waterdiepte, gebrek aan bepaalde soorten voedsel en lichtgebrek in het larvale stadium van invloed zijn. Ook denkt men dat neotenie in zekere mate erfelijk is. Het verschijnsel treedt trouwens niet alleen op bij Alpenwatersalamanders, maar ook veelvuldig bij vinpootsalamanders, kleine watersalamanders en, zij het slechts zelden, bij kamsalamanders. Zoals al eerder gezegd beperkt de verspreiding van de Alpenwatersalamander zich niet alleen tot de Alpen, daarbuiten komt de soort ook voor in Joegoslavië, Duitsland, Polen, Oostenrijk, Tsjechië, Slowakije, Noord- en Midden Frankrijk, Noord Spanje, geheel België, Luxemburg, en Nederland bezuiden de grote rivieren. In Nederland zijn ze dan ook bekend van het stroomgebied van de Mark en Aa, het stroomgebied van de Dommel, ten zuiden van Roosendaal en Bergen op Zoom, in Midden- en Zuid Limburg en in de omgeving van Nijmegen.

De soort kan men in hetzelfde biotoop aantreffen als de vinpootsalamander, vaak worden ze ook bij elkaar gezien. Maar ook in poelen en sloten, midden in vlakke weilanden gelegen, komen ze vaak voor en zelfs in bosvijvers, die geheel over-
schaduwd zijn door beuken en waarin geen waterplant kan leven, kan men ze aantreffen, soms zo veelvuldig, dat een dergelijk vijvertje al sedert jaren in de volksmond de naam "Salamandervijvertje" heeft.

De Alpenwatersalamander kan men in Nederland gerust rekenen tot de bedreigde salamandersoorten. Al is de soort beslist minder zeldzaam dan de vinpootsalamander, in grote delen van Nederland ontbreekt ze volkomen. Wellicht vormen ook hiervoor, de grote rivieren een barrière in de verspreiding van de soort (net zoals bij de vinpootsalamanders het geval is maar ook in Drenthe zijn Alpensalamanders waargenomen. Wel ziet het er naar uit dat in een aantal streken in het Zuiden des lands van deze soort, die we nu hebben leren kennen, voorlopig nog wel valt te genieten.

Jos van Dongen

HUIS TER HEIDE NOORD OP ZONDAG 3 FEBRUARI 2013.

Om half negen vertrokken we met 10 personen (vijf dames en vijf heren) naar de Moer om bij 't Maoske te parkeren. Van daar vertrokken we voor de wandeling onder begeleiding van Jan Vrinten en Christ Grootwagens, om ongeveer half twaalf terug te keren naar het café voor een bakje koffie of iets anders.

We liepen eerst richting Kaatsheuvel om via het St. Anna padje naar het bos te gaan. Een deelnemer deed een waarneming, tja, niet iedere paal is een reiger, maar het bleek dat meerdere leden dat eerder ook fout hadden ingeschat, dus zand er over.

Het was een flinke wandeling door de bossen, waar Christ wat vertelde over de ontstaansgeschiedenis van het gebied. Huis ter Heide was vroeger een jachthuis van waaruit de drijfjachten werden gehouden met rechte lanen gericht op het

huis, zodat de drijvers het wild richting deze paden konden drijven en men op zijn gemak het wild kon afschieten en waarnemen vanuit het huis.

Oorspronkelijk was het een zandverstuiving, maar met de komst van de mijnbouw in Limburg werd het gebied beplant met dennen om stuthout te verkrijgen voor de mijngangen. Met het sluiten van de mijnen hield de bosbouw op en werd het gebied uiteindelijk eigendom van Natuurmonumenten.

Momenteel is men het bos aan het open maken om de diversiteit van dieren en planten terug te krijgen.

Onderweg waren wel hoorbaar, maar helaas niet zichtbaar, de bonte en de zwarte specht.

De kleinere vogeltjes waren er volop, maar te bewegelijk om ze goed te kunnen zien. Aanwezig waren staartmeesjes, sijzen, koolmeesjes enz.

S.K

Op de ondergrond waren veel krabsporen zichtbaar van de das, welke in dit gebied een burcht heeft, maar die mag je niet benaderen want anders bestaat er de kans dat je ze verjaagt. Wel waren duidelijk de sporen van de arbeid van de mestkevers, die de uitwerpselen van de Schotse Hooglanders gebruiken om van te eten en te zorgen voor hun nakomelingen (in de mestbal worden de eitjes gelegd), te zien. Op een gedeelte waar de bovenlaag erg dun was, zag je het witte zand naast het boorgat liggen. Dit gat kan tot 50 cm diep zijn. Christ had geen schepje bij zich, anders was het nader bekijken van de ondergrond mogelijk geweest, maar om zo in de stront te gaan roeren is niet prettig.

Verder zagen we enkele grote mierenhopen waar de specht al enkele malen een maaltje had opgehaald, want er zaten gaten

in de hoop, waar de specht met zijn snavel en zijn lange kleverige tong de larven er uithaalt.
Op een stuk dood hout groeide de spekzwoerdzwam welke een kronkeling heeft zoals gebakken spek, vandaar die naam.

Op de terugweg zagen we naast een sloot witachtige slijmbrokken en ik vroeg aan Christ wat dat was. Het is

groene kikker

sterrenschot. Na deze vorstperiode met de sneeuw en de dicht gevroren sloten was er weinig eten te halen voor de reigers en nu alles weer vrij is, gaan ze op zoek naar voedsel.

In de slootkanten kunnen de reigers de kikkers in de ondergrond waarnemen en ze oppikken. Ook op Wikipedia dat nagezien en het blijkt dat sterrenschot, ook wel heksensnot genoemd wordt, een geleïachtige substantie is, die men vanaf het voorjaar in de natuur kan aantreffen. De gelatineachtige brei ontstaat wanneer een reiger of een marterachtige een zwangere wijfjeskikker verorbert. In de maag van de predator zwellen de hydrofiele ei-omhulsels op, waarna de substantie wordt uitgebraakt. Ook als de eitjes niet worden opgegeten en achterblijven, kunnen ze opzwellen als ze in aanraking komen met vocht zoals na een regenbui.

Daarna liepen we langs de sportvelden en over de weg naar het Maoske voor een bakske.

Jan Aaden